

Fingerringe fra Josephine Bergsøe: Røde spinelkrystaller i godt selskab med deres krystalfamilie, diamanten

Fingerring fra Josephine Bergsøe: Lyslilla samt rød spinel, krysoberyl og brillanter

SPINELLEN

– DEN GLEMTE JUVEL

Spinellen har altid stået i skyggen af sine mere feterede kusiner; rubinen og smaragden, men den er på vej frem. Selv en ædelsten har brug for et navn for at kunne markedsføre sig. Ellers synker den hen i glemslen, hvor sjælden og smuk den end er – og dette er, hvad der er sket for spinellen. Her bringer vi en oversigt over spinellens egenskaber, dens historie, en fortegnelse over verdens største spineller og en beskrivelse af den udbredte misforståelse af dens væsen.

AF NATASCHA TROLLE

SPINEL er en ædelsten med en stor mangfoldighed af vidunderlige farver, hvoraf de mest eftertragtede er rød, pink, lilla og varm orange. Spinellen er farveløs i sin rene form, men farves når krom eller jern er til stede ved krystaldannelsen. Dens røde farve er mere frisk, lidt lysere rød end rubinens. Gennem historien er den røde spinel altid blevet forvekslet med rubin. Det skyldes til dels, at korundfamilien (rubin og safir) samt spinel ofte findes i de samme aflejringer.

NAVNET SPINEL

Betegnelsen spinel menes at stamme fra det latinske ord «spina», der betyder torn. Spinellen tilhører den kubiske krystalfamilie ligesom diamant, og navnet skyldes formentlig de skarpe spidser, som de ottekantede krystaller kan have i rå form. Spinel kunne også komme fra græsk, hvor det betyder gnist eller

glans. Spinellen har enkelt lysbrydning, ligesom diamanten og granaten, dvs. at det hvide lys ikke deles inde i stenen. Dette fænomen giver den et renere og mere intenst farveudtryk, og det gør den lettere at arbejde med for stensliberen. Spinellen er ikke så hård som rubinen og har ikke så høj massefylde, men til gengæld har den som regel færre indeslutninger, mere brillans og højere farvespredning (ild).

SPINELLENS BROGEDE HISTORIE

Da man i gamle dage ikke havde viden og udstyr til at skelne de forskellige ædelsten fra hinanden, kaldte man alle de særligt røde sten rubiner. (”Ruber” betyder rød på latin). Arabiske rejseskildringer fra Afghanistan år 951 e.kr. beskriver hvordan “et jordskælv nogle århundrede forinden åbnede for bjerggets indre og afslørede en hvid bjergart med røde krystaller, nogle så store som hønseæg...”.

NATASCHA TROLLE – BLÅ BOG

Natascha Trolle, 46 år og gemmologistuderende. Ædelstensleverandør gennem 18 år med speciale i eksklusiv forarbejdning af farvede ædelsten. Har leveret sten til mange i den danske guldsmedebranche med større produktioner til kunder som; Ole Lynggaard, Shamballa, Rabinovich og Marianne Dulong.

Spinellen kan have mange farver – her et glimt fra Natascha Trolles ædelstenslager

Ca. 300 år senere har Marco Polo beskrevet aktive miner i det samme område. Her benævnes de røde ædelsten som Balas-rubiner, opkaldt efter provinsen “Badakshan” og minen “Kuh-i-Lal” i Afghanistan ved grænsen til det, der hedder Tadjikistan i dag. Fra det 14. århundrede spredes disse store røde sten, stadig kaldet rubiner, rundt til konge- og kejserdømmer verden over. Krige blir betalt, blod bliver udgydt og spinellerne skifter hænder. Adelen og kirken efterspørger også de smukke røde sten, og først i 1783 stadfæster mineralogen Louis Rom de l’Isle forskellene på rubin og spinel.

SPINELLENS GLEMSEL

Man begyndte derefter, med stor videnskabelig nidskærhed, at lægge vægt på at adskille de to sten. Men når der blev refereret til f.eks. Black Prince Ruby og Timur Ruby, i gemmologiske tidsskrifter (se faktaboks) blev det ironisk nok ikke nævnt, at der nu var tale om spineller. I de to århundreder der fulgte op til vor tid, blev kun rubinen markedsført. Spinellen forsvandt ud af folks bevidsthed, efterspørgslen faldt og således også priserne. I midten af 1990’erne var spinel blevet til – i bedste fald en samlersten – i værste fald et billigt alternativ til rubin.

“Hvis rubinen er kongen over ædelsten og diamanter evige, så er spinellen ædelstenens svar på Fønix-myten – et symbol på udødelighed, genopståen, ild og guddommelighed.”

(Vincent Pardieu)

At omdøbe en ædelsten, der tidligere hed en rubin til det ukendte navn spinel og derefter undlade at benytte betegnelsen, var en katastrofe – en slags markedsføringsmæssig dødsdom, som stadig den dag i dag påvirker kendskabet til spinellen. Den røde vidundersten var værdsat i århundreder, ædel nok til at blive begæret af konger og kejsere, men blev ikke kaldt sit rette navn! De store historiske rubiner, som hele den velhavende adelstand drømte om, var pludselig spineller da terminologien blev revideret. Det var der bare ikke nogen, der fik at vide! Man fortsatte med at begære rubiner, der praktisk taget ikke eksisterede...

Rubiner uden meget skæmmende indeslutninger findes ikke over 3 carat’s størrelse! De røde spinellers forekomster er derimod meget mere righoldige. Så takket være de berømte spineller blev europæerne forført af rubinen – i sandhed en bitter ironi.

Som ædelstenshandler har jeg altid undret mig over den manglende interesse for og viden om spinel. Det har desværre sin tragiske historiske forklaring. Guldsmede kan sælge rubiner, fordi kunderne kender rubiners status. Spinellens navn og rygter har ikke været kommercielt interessant. Det er heldigvis ved at ændre sig, fordi spinellen er ved at komme ret-

*Fingerringe fra Nicolette Stoltze
– eksempel på at spinellen ikke
behøver at være "second best"*

SPINEL INFO

Kemisk betegnelse:	MgAl ₂ O ₄
Hårdhed:	8
Krystalsystem:	Kubisk
Spaltning:	Svag
Glans:	Glasagtig
Transparance:	Fra transparent til ugenomsig
Farver:	Rød, lyserød, orange, gul, grøn, blå, lilla, bordeaux, brun, grå, sort, farveløs
Forekomster i dag i:	Tanzania, Madagascar, Tadjikistan, Burma, Sri Lanka, Vietnam, Kenya, Pakistan, Australien, Brasilien, Nigeria og USA
Vedligeholdelse:	Spinelsmykker kan vaskes i varmt sæbevand. Damp og ultralydsrensning er som regel sikkert. Naturlig spinel kan tåle lys og kemikalier, men høj varme kan dog få farven til at falme

mæssigt i rampelyset. Promoveringen af de naturligt farvede diamanter har øget interessen for de mere kølige farver. Her kommer rubinen til kort overfor spinellen, der har så mange vidunderlige nuancer, der minder om diamantens. De kolde farver er noget, der bekommer os skandinaver vel.

I en tid med stigende miljøbevidsthed er en ædelstens naturlige skønhed en betydelig fordel frem for en behandlet sten. Næsten alle rubiner inden for økonomisk rækkevidde i dag er behandlet på den ene eller anden måde, mens der ikke bruges nogen behandlinger til forbedring af den naturlige, ubehandlede spinels farve eller klarhed. Det er også forholdsvis nemt at skelne mellem syntetisk og naturlig spinel. På trods af disse mange fortrin ligger prisen mindst 20 til 50 procent under rubinens. Spørgsmålet er hvor længe det varer?

SPINELLEN REJSER SIG

Gamle spinelminer er for nylig blevet genåbnet rundt omkring, da priser og efterspørgsel så småt er begyndt at stige. Der er for nylig fundet nye større røde spineller i Tadjikistan, der skulle minde om de berømte "kongelige" spineller. I Tanzania startede en regulær spinelfeber med et fund i 2007 på fire enorme spinelstykker på mellem 4 og 45 kg hver.

*Halskæde med røde spineller og antikke guldugler fra
Byzansjewellery, Natascha Trolle*

Af disse fund blev der slebet større røde sten på mellem 10 og 50 carat, som vakte stor opmærksomhed, da de blev udstillet på BaselWorld messen i 2008.

Alt tyder på, at spinellens mange fordele kombineret med en ny øget tilgængelighed bliver smykkestenens chance for atter at komme til ære og værdighed.

Armbånd med sorte facetterede spinelkugler og en kugle med sort diamantpavé fra ShamballaJewels

SORT SPINEL

På grund af modens fascination af den sorte farve er denne del af spinellens righoldige farvespectrum blevet betydeligt mere eksponeret i løbet af de senere år. Den sorte spinel blev også brugt tidligere f.eks i 1920'ernes lange bindekæder. Som et utroligt smukt materiale kan det anbefales til kunder, der ønsker et mere eksklusivt og naturligt alternativ til den svovlsyre-sukker-behandlede grålige kalcedon, der fejlagtigt går under navnet sort onyks. Sort spinels brillans overgår langt, hvad den behandlede kalcedon kan præstere.

VERDENSBERØMTE ROYALE SPINELLER

Nogle af de største og mest berømte rubiner er i virkeligheden balas-rubiner, altså røde spineller. De befinder sig i royale smykkesamlinger verden over, og menes at stamme fra Kuh-I-Lal minen, hvor de blev udvundet allerede før Marco Polos tid. De fleste bliver stadig kaldt rubiner.

Samaria er verdens største spinel, og blev også anset for at være en rubin. Den er på 5,5 cm, vejer 500 carat og er ikke indfattet, men udgør en del af den meget righoldige iranske samling af kronjuveler. En gammel legende fortæller om spinellen, der pryder den bibelske Gyldne Kalv på Moses' tid. Shahen af Persien, Nasser-ed-Din, 1848-1896, opkaldte derfor spinellen efter den gamle hebraiske hovedstad Samaria.

Verdens næststørste spinel Great Imperial Crown Ruby, sidder i den russiske krone, der blev lavet til Katarina IIs kroning i 1762. Den blev hjembragt af Ruslands gesandt i Kina, Nicholas Spafary.

Spineller fra Kuh-i-Lal, Tadjikistan. Sten: Edigem

Spineller fra Mahenge, Tanzania. Sten: Paul Wild

FOTO: V.PARDIEU/GUBELIN GEM LAB, 2008

Spinellen sidder med 5.000 udvalgte indiske diamanter, store og hvide perler.

The Timur Ruby hører også til de engelske kronjuveler og vejer 362,5 carat. Indtil 1851 troede man, at det var verdens største rubin. Den er verdens tredjestørste spinel og har indgraveret navne og datoer på flere af de tidligere ejere. Timur, der var en direkte efterkommer af den mongolske kejser Genghis Khan, var en stor erobrere, der ledte sin hær fra Centralasien til Sortehavet. Han erhvervede spinellen ved sit indtog i Delhi, Indien i 1398.

The Black Prince Ruby – i virkeligheden en spinel! Den er bevaret med sin originale barokke facon, og vejer knap 170 carat. Den sidder over Cullinan II-diamanten i den engelske kongekrone, der blev lavet til Dronning Victorias kroning i 1838. Black Prince Ruby blev givet af den spanske konge til den sorte prins af England som betaling for dennes militære støtte i borgerkrigen i 1366. Det vil sige en bekostelig militær kampagne blev betalt med en enkelt ædelsten fra de overdådige miner i Afghanistan.

Tak for inspiration til denne artikel samt gøvmildt udlån af billeder fra feltgæmmolog Vincent Pardieu, GLA Laboratory Bangkok.

LITTERATUR

- Richard W. Hughes: Balas Ruby – Myth or reality?
- Richard W. Hughes: The rubies and spinels of Afghanistan – a brief story
- Richard W. Hughes: Ruby and Sapphire
- Webster: Gems and their Identification
- Vincent Pardieu: Spinel – resurrection of a Classic